

Лілія Овдійчук,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри української мови
та методик викладання
Міжнародного економіко-гуманітарного
університету імені акад. С. Дем'янчука
м. Рівне

Вивчення життєпису Миколи Гоголя на уроках зарубіжної літератури

Анотація

У статті з'ясовано основні методи і прийоми вивчення життєпису письменника на уроках зарубіжної літератури, а також представлено авторську таблицю «Літературно-психологічний портрет Миколи Гоголя» та методику роботи з нею на уроках вивчення життєвого шляху митця.

Ключові слова. Біографія, життєпис письменника, літературно-психологічний портрет, освіта, сфера діяльності, риси характеру, кредо, світ захоплень митця.

Изучение жизнеописания Николая Гоголя на уроках зарубежной литературы

Аннотация

В статье выяснено основные методы и приемы изучения жизнеописания писателя на уроках зарубежной литературы, а также представлено авторскую таблицу «Литературно-психологический портрет Николая Гоголя» и методику работы с ней на уроках изучения жизненного пути художника.

Ключевые слова. Биография, **жизнеописание** писателя, литературно-психологический портрет, образование, сфера деятельности, черты характера, кредо, мир увлечений художника.

Study of biography of Nick Gogol on the lessons of foreign literature

Annotation

In the article **basic** methods and receptions of study of biography of writer are found out on the lessons of foreign literature, and also **represented** an author **table** «literary-psychological portrait of Nick **Gogol**» and method of work with **her** on the lessons of study of vital way of artist.

Keywords. Biography writer, literary-psychological portrait, **education**, sphere of activity, character, credo trait, world of **fascinations** of artist.

Вивчення біографії письменника сучасна методика викладання зарубіжної літератури розглядає як важливий етап у процесі осягнення творчості митця. Це перша сходинка до розуміння письменника, його творів, ролі і значення в історії розвитку літературного процесу, культури, цивілізації. Тому відповідно життєвий шлях письменника розглядається на етапі підготовки до сприйняття художнього твору. Обсяг матеріалу, який подається на уроці, залежить від класу та програмових вимог. У 5-8 класах біографічний матеріал подається епізодично, із врахуванням того, який твір вивчається, тобто у безпосередньому зв'язку ним. «Методичні форми вивчення таких епізодів різноманітні: слово (розповідь) учителя про письменника; робота з портретами; екскурсія до музею, на виставку, до пам'ятника тощо; використання фотографій, картин, ілюстрацій, які розкривають особистість письменника й допомагають відтворити колорит його доби» [5,341] У старших класах вивчення біографії письменника має свої особливості, які зумовлені програмовими вимогами. Адже розглядаючи монографічну тему, перший акцент ставимо на особі митця. Причому не тільки обсяг матеріалу, а й характер його подачі буде іншим. У якому б ракурсі не розглядалися життєвий і творчий шлях письменника, біографічний нарис чи короткі відомості про письменника, — важливо,

щоб матеріал, який подається на уроці, був змістовним, цікавим, не переобтяжений датами, містив першоджерела і допоміг учням досягнути особистість письменника, його характер, уподобання, життєве та творче кредо.

Біографія великої людини — незвичайне явище. Справді, скільки повчальних фактів, гідних наслідування, можна почерпнути з життя видатних митців на уроках літератури [6, 186].

До таких надзвичайних людей належить Микола Гоголь, письменник, який став гордістю світової літератури, настільки масштабною і глибокою була його творчість і настільки животрепетними і загальнолюдськими були проблеми, які він порушив у своїх безсмертних творіннях. Життя і творчість Гоголя є предметом вивчення у середніх та старших класах ЗОШ.

Метою нашої статті є з'ясувати особливості вивчення життєвого шляху Миколи Гоголя в школі. **Завдання**, які ставимо перед собою:

- проаналізувати літературу з проблеми вивчення біографії письменника в школі (зокрема М. Гоголя);
- з'ясувати основні методи і прийоми вивчення життєпису письменника на уроках літератури;
- представити авторську таблицю «Літературно-психологічний портрет Миколи Гоголя» та методику роботи з нею на уроках вивчення життєвого шляху митця.

Методологічною основою статті є праці науковців-методистів Л. Мірошніченко, Ю. Ковбасенка, Є.Пасічника, Н. Волошиної, І. Каплан про вивчення біографії письменника в школі, а також дослідження В. Вересаєва, С. Машинського, М. Храпченка про Миколу Гоголя та посібник Г. Самійленка, П. Міхеда, Є. Михальського про вивчення життєвого і творчого шляху письменника в школі.

Традиційно життєвий шлях письменника розглядається на етапі підготовки до сприйняття художнього твору. У цей час визначаються принципи добору біографічного матеріалу, методи і прийоми його реалізації.

У 5-8 класах творчий шлях вивчається за біографічними епізодами, що безпосередньо пов'язані з програмовим твором. Методичні форми вивчення таких епізодів різноманітні: слово (розповідь) учителя про письменника; робота з портретами; екскурсія до музею, на виставку, до пам'ятника тощо; використання фотографій, картин, ілюстрацій, які розкривають особистість письменника й допомагають відтворити колорит його епохи. [5,341]

Творчість Гоголя вивчається за програмою для 12-річного навчання у 7 та 9 класах. Обсяг матеріалу для вивчення у 7 класі обмежується епізодами з життя, які розкривають захоплення Гоголя українською історією, романтичним козацьким минулим, славою, яка гриміла ще недавно великими справами прадідів. У 9 класі вивчення біографії митця має бути всебічне.

Авторська таблиця «Літературно-психологічний портрет Миколи Гоголя» є спробою представити життя і творчість майстра слова на основі листів, щоденників, автобіографічних творів, спогадів, есе [1-4], щоб в учнів склалося цілісне враження про вдачу, характер, оточення, друзів, світ захоплення, рівень освіченості, кредо, а також значення творчості письменника, його внесок у світовий літературний процес.

Місце і дата народження і смерті	Народився в Сорочинцях на Полтавщині 20 березня 1809року (сам завжди святкував 19 березня). Помер 21 лютого 1852року (8 година ранку) через хворобу (медичний висновок – від тифу, а також від фізичного і нервового виснаження: відмовився від їжі, втратив сенс життя). Похорон відбувся в Москві: чоло увінчали лавровим вінком, і руку вклали величезний букет з імортелів, труну засипали камеліями. «Гірким словом моїм посміються» - напис на надгробку. Статтю про смерть митця надрукували на 4-ьох сторінках в «Москвитянине», обрамлену траурною рамкою як виняток (свістки про смерть інших світил російської словесності – Грибоєдова, Карамзіна, Дмитрієва та ін. – московські журнали не друкували в чорних
----------------------------------	--

	рамках!).
Родовід	Рід Гоголь-Яновських дуже давній і веде свій початок по чоловічій лінії від заможних польських шляхтичів, які завжди займали посади при владі. Дід М.Гоголя освіту отримав у Київській духовній академії, знав багато мов (особливо німецьку та латинську), був домашнім учителем. Бабуся Тетяна Семенівна мала неабиякий хист до малювання, мала гарний голос і знала багато старовинних козацьких пісень. Саме вони послужили прообразами ідилічного подружжя у «Старосвітських поміщиках». Батько мав дар цікаво розповідати різноманітні історії, мав талант письменника, режисера, актора, сам шив театральні костюми. З дружиною Марією Іванівною грали у театрі багатого і родовитого поміщика Д. Трощинського в Кибинцях. По жіночій лінії мав предками своїми Танських, один з яких в 40-х рр. XVIIIст. був відомий як «славетний поет». Ще одна гілка належала до старовинного козацького роду Лизогубів.
Портрет	«Був середнього зросту. Мав темне довге волосся, яке було зачесане завжди однаково і від висків спадало прямо, як у козаків. Від прямого і гладкого білого чола так і віяло розумом. В невеликих карих очах іскрилися часом то веселість, то насмішка, хоча погляд був інколи стомленим. Довгий, загострений ніс надавав виразу обличчя Гоголя якоїсь прихованої хитруватості. М'які губи під коротко підрізаними вусами, маленьке підборіддя, яке ховалося в широку краватку. Ходив ледь згорбившись, руки носив в кишенях». Часто не стежив за своїм зовнішнім виглядом.
Вдача та характер	«Людина незвичайна, з високим розумом та правильним поглядом на мистецтво, з добрим серцем» (А.А. Іванов - художник) Був дуже потайним і мовчазним, любив побути на самоті, рідко висловлював свою думку. Проте коли знаходився в колі друзів, був душею компаній і веселив всіх «тому, що християнин не повинен бути в печалі»(М.Гоголь). Мав мінливий настрій як наслідок неврастенії.
Оточення та друзі	Ближчими друзями були А.С. Данилевський (ще з ніжинської гімназії), К.М.Базилі, Г.Н.Висоцький, В.А.Жуковський. Мав близькі стосунки з А.С.Пушкіним «...Знаєш як я люблю свою матір; але якби я втратив навіть її, я не міг би бути більше в печалі, як тепер: Пушкіна в цьому світі більше немає». За кордоном спілкувався з Вольтером, Міцкевичем, Залеським, Золотарьовим, Пановим. Близьким другом Гоголя була сестра поета Язикова – Хом'якова Катерина Михайлівна, смерть якої він дуже важко переживав (вважав її надзвичайною жінкою). Ніколи одруженим не був. Відоме його захоплення княжною Віельгорською, проте на прохання одружитися йому відмовили.
Освіта, сфера діяльності	Початкову освіту здобув вдома і Полтавському повітовому училищі. Дуже рано навчився читати. Перші вірші написав в 5 років. У 1821-28рр. навчався в Гімназії вищих наук кн. Безбородька у м. Ніжині. 10 березня 1830 року вступив на службу в Департамент Наділів, де попрацював рік, дослужившись до титулярного канцеляриста. Згодом став вчителем історії у Патріотичному інституті, потім – у Петербурзькому університеті ад'юнк-професором на кафедрі всесвітньої історії, хоча і там не знайшов себе, йому дуже швидко набридли лекції («Синиця прилетіла

		запалити море», - говорили про нього). Збирався писати трьохтомну історію Малоросії та багатотомник всесвітньої історії, досліджував різні джерела, проте не здійснив задумане. З 1841 року почав подорожувати, багато часу проводив за кордоном (Рим, Флоренція, Франція, Греція, Мальта, Єрусалим та ін.) Останні 2 роки життя провів в Росії.
	Кредо	«...Жодної хвилини короткого життя не втрачати, не зробивши доброго діла». «... Потрібно шукати дорогу найважливішу, - щоб в житті була дорога; їх безліч, і потрібно тільки вибрати...». «Робота - моє життя; не працюється – не живеться». «...Те, що ти сієш – не оживає, якщо не помреш». «Театр – це кафедра, з якої читається разом усьому натовпу живий урок». «Блищить вдалечині якийсь промінь спасіння: святе слово ЛЮБОВ». «Мистецтво – наповнення душі злагодженою і порядком, а не збентеженням і розладом».
Світ захопленя	Улюблені письменники	Любив читати Пушкіна, Данте, Шекспіра. Часто читав вголос, і ті, хто його слухав, отримували насолоду і враження чогось надзвичайного, бо «його простота, сила голосу мали в собі щось музичне і гармонійне» (А.Т.Тарасенков - лікар).
	Обдарування і захоплення	Захоплювався народними піснями, хоча сам співав погано. Любив слухати старовинні козацькі пісні, які майстерно виконувала бабуся Тетяна Семенівна. Добре малював: «Якби я був художником, я б винайшов особливий пейзаж. Я б з'єднав дерево з деревом, з'єднав би віти, додав світла, де ніхто не чекає, ось такі пейзажі потрібно писати!» Захоплювався садівництвом, сумував за тим, що не міг. Умів в'язати, вишивати гарусом; збирав трави, на яких зналися бабуся та сестра. «До нестями» любив природу, зі всіх пір року обожнював весну. Велику втіху мав від того, що робив плани будівництва нового дому у Василівці з окремим флігелем для себе. Як стверджує одна і з сестер, сам кроїв і шив для них сукні. Брав участь у театральних постановках. Особливо йому вдавалися комічні ролі (однією з найкраще зіграних однокласники називали роль пані Простакової з «Недоросля» Фонвізіна). Виконував головні ролі в «Хлопотуні» (Писарев), «Avare», «Medicin malgre lui» (Мольєр) та ін.
	Творчість	Першим друківаними творами стали вірш «Італія»(1829р.) та поема «Ганц Кахельгартен» (під псевдонімом В. Алов). 1831р.«Вечори на хуторі...» - підписався вже сам. Потім в 1834р. з'явилися «Повість о том, как Иван Иванович поспорил с Иваном Тимофеевичем», «Миргород», «Арабески», «Ревизор»(1835р.), «Тарас Бульба»(1840р.) та «Шинель». 1842р. виходить в світ I том «Мертвих душ». П'ять років працює над II томом, проте коли він вже був готовий, палить - чи «в нападі безумства» (А.С.Хомяков) чи то через його недосконалість, проте потім переписав по новому. За кілька днів до смерті Гоголь зібрав всі свої записи та твори і спалив вночі, хоча вже вранці жалкував – «Який лукавий сильний, - ось до чого він мене примусив».
	Світова слава	«Він був народжений для того, щоб бути наставником своїх сучасників, проте не з кафедри». «Людина, яка своїм іменем позначила епоху в історії нашої літератури...» І. Тургенєв. «Глава літератури, глава поетів», «поет життя справжнього»

(В. Белінський).

«Страдник високої думки» (С. Аксаков).

«Перед Гоголем треба благоговіти, як перед людиною, яка наділена найглибшим розумом і найніжнішою любов'ю до людей». (Т. Шевченко)

Методика використання таблиці на уроках досить різноманітна. Ознайомлення з її матеріалами можливі як на етапі підготовки до сприймання літературного твору, так і на етапі узагальнення та систематизації вивченого твору чи творчості письменника загалом. Тобто в одному випадку таблиця буде наочним, в іншому - інформаційним матеріалом або ж орієнтиром учителів у підборі мистецьких творів як емоційно-змістового доповнення уроку для відтворення естетичного світу (смаків, уподобань, обдарувань) письменника. Таблиця передбачає взаємодію створення естетичного середовища уроку за допомогою портретів, фотопортретів письменника, його предків, батьків, друзів, та фото родового маєтку Гоголів-Яновських, будинків, де він проживав, пам'ятників, музеїв Гоголя. Робота з таблицею може мати не тільки інформаційний (ознайомлювальний) чи репродуктивний (бесіда) характер, а й проблемний, дослідницький. Варто запропонувати такі завдання: 1) Дослідіть, які з рис характеру визначили долю письменника? 2) У чому ви вбачаєте взаємозалежність між характером письменника та його уподобаннями? 3) Дослідіть, які з наведених висловів (кредо), на вашу думку, найбільше відповідають характерові митця? 4) Як характеризують Гоголя його літературні уподобання (улюблені письменники та твори)?

У процесі вивчення життя і творчості Гоголя за допомогою таблиці доречні особистісно зорієнтовані запитання: 1) Які риси характеру митця вам імпонують? 2) Які риси ви хотіли сформулювати в себе? 3) Що вам не подобається в характері письменника? 4) Як ви оцінюєте життєве і мистецьке кредо Гоголя? 5) Чи є серед названих письменників ваш улюблений? 6) Твори яких із названих письменників вам хотілося б прочитати? 7) Яке хобі Гоголя вам імпонує? 8) Яке зі своїх обдарувань ви б хотіли розвивати?

Виконання дев'ятикласниками дослідницьких та проблемно-пошукових завдань – важливий етап формування і розвитку загальнодидактичних та специфічних умінь та навичок. Однак найважливішим під час вивчення особистості Гоголя має бути відчуття зустрічі з митцем через віки за допомогою живого слова сучасників і слова самого письменника. Адже літературно-психологічний портрет «оживив» письменника, спонукав школярів до осмисленого й емоційного сприйняття, сприяв зацікавленості митцем, його людською і творчою долею, формував особистісне ставлення до його певних рис характеру, кредо, захоплень. Отже, життєпис розкриває Гоголя як незвичайну особу та неординарну творчу індивідуальність. Це й послужить гарним естетичним та етичним уроком для сучасної молоді.

Література

1. Вінок М. В. Гоголю: Гоголь і час: (Збірник / Упоряд. В. В. Сусідко). – Х.: Прапор, 1989. – 252 с.
2. В лета моей юности... Н.В. Гоголь на Полтавщине. – М.: Планета, 1991. – 288 с.
3. Вересаев В.В. Гоголь в жизни: систематический свод подлинных свидетельств современников. – Х.: Прапор, 1990. – 680 с.
4. Гоголь Н.В. Собрание сочинений. В 7-ми т. Т. 7. Письма / Коммент. Г. Флидрендера. – М.: Худож. лит., 1986. – 431 с.
5. Мірошниченко Л. Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах освіти. – К.: Ленвіт, 2007. – 365 с.
6. Пасічник Є. А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах: Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. – К.: Ленвіт, 2000. – 384 с.

